

Bivši borci z duševnimi motnjami

UDK 616.89-02-07-058:361.932

VETERANS WITH PSYCHIC DISORDERS — CATAMNESTIC STUDY AFTER THE PERIOD OF 5 YEARS. *Five years after the basic study on »War as the Triggering Cause of Psychic Disorders of Ex-Fighters« had been carried out, two random samples of 60 patients-veterans (basic-group) and 60 patients who had not been engaged in the partisan liberation war (control group) were re-analyzed. Both groups were compared referring to the state of health of patients (horizontal comparison). Followed the comparison between the present state of health and that assessed 5 years ago (vertical comparison). The obtained results were statistically evaluated. Our catamnestic study revealed that within the last 5 years (i. e. up to April 30, 1976), the health status (mental, somatic and social) of the psychiatric patients-veterans had improved and stabilized as compared to the controls. The degree of improvement was observed to have exceeded the anticipated betterment suggested by the basic study.*

POVZETEK. *Pet let po osnovni študiji »Vojna kot sprožilni vzrok psihičnih motenj pri naših nekdanjih borcih« smo spet analizirali slučajnostna vzorca 60 pacientov — ki niso bili med partizani (primerjalna skupina). Zdravstveno stanje obeh skupin smo primerjali med seboj (horizontalna komparacija) in še z onim pred 5 leti (vertikalna komparacija). Obe primerjavi sta statistično ovrednoteni.*

Katamnestična raziskava je pokazala, da se je zdravstveno stanje (psihično, telesno, socialno) psihiatričnih pacientov bivših borcev v primerjavi s pacienti, ki niso bili med partizani, v obdobju zadnjih 5 let (do 30. aprila 1976) sorazmerno izboljšalo in ustalilo ter je boljše, kot je bilo pričakovati ob osnovni študiji.

Pričujoča katamnestična raziskava predstavlja duševno, telesno ter socialno stanje pacientov opazovane in primerjalne skupine 5 let po opravljeni osnovni študiji. Obe skupini smo primerjali med seboj in glede na stanje pred 5 leti (horizontalna in vertikalna komparacija).

Skupini smo ob osnovni študiji formirali s principom slučajnostnega vzorca, ki temelji na zbiranju po parih — »matching metod«. Opazovana skupina 60 pacientov — bivših partizanov je bila primerno uravnotežena po zdravstveno statističnih načelih s 60 pacienti, ki niso bili v partizanih — glede na starost, izobrazbo, poklic, zaposlitev in bivališče po občinah, torej po 5 konstantah.

Opazovana skupina prezentira ob katamnezi množico 1954 pacientov — nekdanjih partizanov, ki smo jih obravnavali med 57 364 pacienti dispanzerja klinične bolnišnice za psihiatrijo v Ljubljani v 22 letih in 4 mesecih, kar pomeni 3,1 %. Povprečna starost teh pacientov — bivših borcev je bila ob končani katamnezi 49,3 leta, samo pacientov vzorčne opazovane skupine pa 50,9 leta.

Povprečna starost bivših borcev našega vzorca ob njihovem prvem pregledu v dispanzerju je bila 45,8 leta, pacientov primerjalne skupine 46,5 leta (razlika 0,7 leta), bolnikov obeh skupin skupaj pa 46,2 leta. Ob končani katamnezi je bila njihova povprečna starost 51,3 leta.

V katamnističnem obdobju zadnjih 5 let smo med 21 627 novimi pacienti psihiatričnega dispanzerja odkrili 390 bivših partizanov.

Revijo registra pacientov — bivših borcev in poglobljene preglede bolnikov obeh skupin vzorca za osnovno študijo smo sklenili 30. aprila 1971. Nadaljevanje registra in katamnistične preglede pacientov obeh skupin smo zaključili 5 let kasneje, 30. aprila 1976.

Vseh 120 bolnikov obeh skupin vzorca je ob osnovni študiji pomenilo nevro-tike in alkoholike, torej osebe z boleznima, ki sta pretežno psihogene narave. Pri obeh skupinah nas je zanimal predvsem način nastanka njihove nevrose v širokem pomenu te diagnoze (torej tudi alkoholizma) in še posebej njihova celostna osebnostna podoba.

Prikažimo sedaj sliko duševnega, telesnega in socialnega stanja (se pravi: zdravja in/ali »ne-zdravja«) pacientov opazovane skupine — nekdanjih partizanov — sedaj, 5 let kasneje (30. aprila 1976), ob že navedeni horizontalni in vertikalni komparaciji obeh skupin.

Še prej naj poudarim čas, ki so ga pacienti opazovane skupine prebili v narodnoosvobodilni borbi. V partizanskih enotah so bili povprečno dlje kakor poldrugo leto (ženske — 18,3 meseca, moški — 18,2 meseca). To obdobje glede na znane napore, zlasti še psihične, nikakor ni bilo kratko.

IZVIDI IN KOMENTARJI

Katamnistična obravnava

I z v i d :

Ob zbiranju katamnističnih podatkov so nastopale nekatere težave, zlasti glede odzivnosti pacientov na naša vabila.

Pacienti opazovane skupine so se redkeje odzivali našim pismenim vabilom na katamnistični pregled kakor bolniki primerjalne skupine. V tem pogledu je statistično izkazana značilnost razlike med sorazmerjema obeh skupin.

Pacienti opazovane skupine so se v katamnističnem obdobju zadnjih 5 let tudi sami od sebe redkeje javljali na kontrolne preglede kakor bolniki primerjalne skupine, vendar ta delež še ne dosega stopnje statistične značilnosti.

K o m e n t a r :

Takšen izvid si je mogoče razlagati z večjim številom alkoholikov v opazovani skupini, ki večinoma nedisciplinirano obiskujejo terapevta zaradi svoje osebnostne deviiranosti, posebej še zmanjšane kritičnosti. V neki meri in na eni strani pa govori tudi za določeno izboljšanje splošnega zdravstvenega stanja pacientov —

bivših borcev in na drugi najbrž še za manjšo »ubogljivost«, »pokornost« ter za večjo »liberalnost« njihovih osebnosti nasploh.

Umrli

I z v i d :

V katamnestičnem obdobju je v opazovani skupini umrlo 11 pacientov (9 alkoholikov in 2 nevrotika), v primerjalni 7 bolnikov (vsi alkoholiki). Statistična značilnost razlik ni izkazana.

Pacienti opazovane skupine so umrli v povprečju natanko 2 leti prej (glede na njihovo starost ob smrti) kakor pokojniki primerjalne skupine. V centralni tendenci starosti umrlih v opazovani in primerjalni skupini ob njihovi smrti statistično ni značilne razlike. Tako ne moremo trditi, da je umrljivost glede na starostno porazdelitev kakovostno drugačna v eni ali drugi skupini.

Od 18 umrlih pacientov obeh skupin je smrti 13 bolnikov botroval alkoholizem. 7 : 6. Statistična značilnost razlik med skupinama ni izkazana.

K o m e n t a r :

Ne glede na statistični izvid ni mogoče prezreti, da je v zadnjih 5 letih umrlo vendar več pacientov — bivših borcev kakor bolnikov primerjalne skupine (11 : 7), in še zlasti, da so nekdanji partizani glede na njihovo starost ob smrti, umrli povprečno natanko 2 leti prej kot pacienti primerjalne skupine. Na ta dva podatka moramo biti vnaprej pozorni. In še kaže poudariti visoko število umrlih obeh skupin zaradi alkoholizma: od 18 pokojnikov je zaradi alkoholizma umrlo kar 13 pacientov!

Telesne bolezni in poškodbe

I z v i d :

Pregledi kažejo, da so bile pacientke primerjalne skupine v katamnestičnem obdobju telesno na splošno bolj bolehnne kakor bivše partizanke, vendar značilnost razlik statistično ni izkazana.

Pri moških pa klinično ni spoznati, da bi bili pacienti ene skupine bolj bolehnii od druge.

Če strnemo moške in ženske v obeh skupinah, ugotovimo, da imajo bivši borci več težav z revmatizmom, pacienti primerjalne skupine pa več ortopedskih motenj s hrbtenico in nogami. Takšna tendenca je vladala tudi pred 5 leti.

V obeh skupinah se kot novina pojavljajo epileptični napadi, ker gre seveda na račun alkoholikov.

K o m e n t a r :

Na osnovi izvidov na splošno ni mogoče trditi, da bi bili v katamnestičnem obdobju pacienti ene skupine telesno bolehnnejši kakor bolniki druge. Večja bolehnost se klinično kaže samo za ženske primerjalne skupine. Tudi značilnost razlik statistično ni izkazana. Ob osnovni študiji pred 5 leti pa je glede telesnih bolezni in poškodb kazalo, da so bili bivši borci pogosteje in huje prizadeti kot pacienti primerjalne skupine.

Razumljivo je, da imajo bivši borci več težav z revmatizmom kakor pacienti, ki niso bili v partizanih. Ni pa povsem jasno, zakaj imajo pacienti primerjalne

skupine več ortopedskih težav s hrbtenico in nogami kot bivši borci. Kaže, da so bile med vojno za partizane zelo neugodne klimatske okoliščine škodljivejše kakor pa hudi fizični napor. Ta misel utegne biti za vojsko pomembna.

Starostni pojavi

Izvid:

Od 45 pacientov opazovane skupine (11 umrlih, za 4 ni podatkov) je 7 oseb »hujše ostarelih« kot bi ustrezalo njihovim kronološkim letom. Od 52 pacientov primerjalne skupine (7 umrlih, za enega ni podatkov) je »hujše ostarelih« 6 bolnikov. 45 : 7 — 52 : 6.

Glede starostnih pojavov nasploh, tako psihičnih oziroma psiholoških kot telesnih, statistično ni izkazana značilnost razlike med sorazmerjema obeh skupin.

Komentar:

Na temelju sedanjih izvidov moramo priznati, da naša prognoza v osnovni študiji o pričakovani razliki v smeri pogostnejše in hujše ostarelosti naših pacientov — bivših partizanov — za zdaj ni potrjena.

Vendar pa obstaja v neki meri odprto globlje psihološko dogajanje, ki z našo dokaj površinsko metodo raziskovanja duševnega sveta najbrž ni bilo zadosti odkrito, a je v obdobju involucije (v ožji in širši fazi) gotovo izrednega pomena.

Delovni status

Izvid:

V katamnističnem obdobju je bilo upokojenih v opazovani skupini 20 pacientov (11 invalidsko, 9 starostno), v primerjalni 21 bolnikov (17 invalidsko, 4 starostno). Treba je reči, da imajo borci zvečine ugodnejše pogoje za starostno upokojitvev. Povprečna starost ob upokojitvi pacientov opazovane skupine je bila 48,8 leta, primerjalne 49,6 leta. Razlika je 0,8 leta. Statistično značilnost razlike ni izkazana.

Sedaj je iz opazovane skupine upokojenih skupaj 28 pacientov, iz primerjalne 25 bolnikov. Od prvotnih skupin po 60 pacientov je iz opazovane skupine zaposlenih sedaj še 17 pacientov, iz primerjalne 23 bolnikov pri povprečni starosti obeh skupin 51,3 leta. 60 : 17 — 60 : 23. Statistično značilnost razlik ni izkazana.

Komentar:

Primerjalna skupina je v katamnističnem obdobju glede upokojitve skoraj dohitela opazovano. Zlasti preseneča visoko število invalidskih upokojitev pri pacientih primerjalne skupine.

Tako se je treba sedaj vprašati: kako je mogoče, da je pri 51,3 letih (velja za obe skupini) tolikšen odstotek oseb že upokojenih? Kako je to, da je pri navedenih letih v opazovani skupini zaposlenih sedaj manj kot ena tretjina pacientov, v primerjalni pa le nekaj več?

Takšen izvid si razlagamo predvsem z neustreznim delom in morda še z neprimernim vzdušjem na delovnih mestih.

Delavce je treba zaposliti pri adekvatnem delu glede na njihove psihofizične sposobnosti v določenem življenjskem obdobju.

Stan, zakonska zveza, družinske razmere

Izvid:

V opazovani skupini je nakazan večji del poročenih kot v primerjalni. Značilnost razlik statistično ni izkazana. Tako je bilo tudi pred 5 leti.

V opazovani skupini je več ponovnih porok kot v primerjalni (12 : 4). Statistično je izkazana značilna razlika v sorazmerjih ponovnih zakonskih zvez v prid opazovani skupini. Tudi pred 5 leti je bilo v opazovani skupini več ponovnih porok.

Dobre ali zadovoljive družinske razmere so v opazovani skupini pogostejše kakor v primerjalni (37 : 33). Statistično značilnost razlik ni izkazana. Takšen odnos je vladal tudi ob osnovni študiji.

V obeh skupinah so narasle slabe družinske razmere (emocionalne), še zlasti pa v primerjalni skupini (9 : 15).

Komentar:

Družinske razmere so v opazovani skupini nasploh nekaj boljše kot v primerjalni. V zvezi s tem ugotovitkom je zanimivo, da pacienti primerjalne skupine svoj prosti čas pogosteje preživljajo v krogu svoje družine kakor bivši borci.

Družbenopolitična aktivnost

Izvid:

Družbenopolitična aktivnost partizanske skupine pacientov je ob katamnestični raziskavi statistično spet postala značilno večja od pacientov primerjalne skupine. Ob osnovni študiji leta 1971 značilnost razlik ni bila več izkazana, v nasprotju s povojnimi leti (1945/46, 1947/48), ko je bila značilnost razlik izkazana v prid osnovni skupini.

Glede odnosa družbene uprave do pacientov in pacientov do veljavnih družbenih stališč, v horizontalni in vertikalni primerjavi ni značilnih razlik.

Komentar:

Zelo zanimiv je statistični izračun, ki nam pove, da je glede družbenopolitične aktivnosti spet zavladata značilnost razlike partizanski skupini v prid. Pacienti — bivši borci so se v neki meri bržčas ustalili, umirili in svoja pričakovanja postavili bolj na realna tla. Odraz tega pa je tudi sorazmerno večja družbenopolitična aktivnost.

Prosti čas in razvedrilo

Izvid:

Več bivših borcev kakor pacientov primerjalne skupine preživlja svoj prosti čas med znanci. Tako je bilo tudi ob osnovni študiji.

Pacienti primerjalne skupine se v prostem času — kot smo že navedli — pogosteje zadržujejo v svojih družinah, vendar so pri njih družinske razmere v splošnem slabše kot pri pacientih opazovane skupine.

Več bivših borcev kakor pacientov primerjalne skupine ima svoj »hobby«. Statistično je izkazana pomembnost razlik. Tudi pred 5 leti je bila v tem pogledu izkazana značilnost razlik.

K o m e n t a r :

Tudi uporaba prostega časa in »konjički« govore za to, da so pacienti opazovane skupine bolj družabni in živahni ter zaposlitveno aktivnejši kakor bolniki primerjalne skupine.

Medsebojni odnosi in kaznovanje

I z v i d :

Pacienti osnovne skupine prihajajo redkeje v spore kot bolniki primerjalne. Značilnost statistično ni izkazana. Tudi ob osnovni študiji smo našli takšen izvid.

Iz primerjalne skupine so bili v katamnestičnem obdobju 3 pacienti v kazenskem postopku, iz opazovane nihče. Značilnost razlik statistično ni izkazana.

K o m e n t a r :

Morda takšnega izvida ne bi pričakovali. Vendar ekstrovertiranost in vehe- menca še ne pomenita trdnih pogojev za resnejše spore ali kazniva dejanja. Introvertiranost in morda še agresivna zavrtost pa lahko večkrat privedeta do izbruhov, resnih sporov in kaznivih dejanj.

Življenjski standard

I z v i d i :

Glede na življenjski (gmotni) standard značilnost razlik statistično ni izkazana.

K o m e n t a r :

Zdi se pa, da je občutek materialne varnosti pacientov — bivših borcev večji od pacientov primerjalne skupine. To gre pripisati tudi vrsti ukrepov za zaščito nekdanjih partizanov, zlasti v zadnjih letih.

Stanje nevrotikov

I z v i d :

Med 29 nevrotiki opazovane skupine je zdravstveno stanje po 5 letih izboljšano pri 18 pacientih, nespremenjeno ali slabše je pri 11 bolnikih. Med 23 nevrotiki primerjalne skupine je stanje izboljšano pri 17 pacientih, nespremenjeno ali slabše pri 18 bolnikih. 29 — 18: 11, 35 — 17 : 18.

K o m e n t a r :

Zdravstveno stanje nevrotikov opazovane skupine se je v katamnestičnem obdobju torej izboljšalo v večjem številu kot pri pacientih — nevrotiki primerjalne skupine. Značilnost razlik statistično ni izkazana.

Nevroza pacientov primerjalne skupine je v splošnem huje izražena kakor pri pacientih osnovne skupine. To velja za moške in ženske ter še posebej glede na njihovo čustveno stanje.

Stanje alkoholikov

I z v i d :

Med 20 alkoholiki opazovane skupine je njihovo zdravstveno stanje izboljšano ali je povsem abstinentnih 9 pacientov, nespremenjeno ali slabše je pri 11 bolnikih. Med 18 alkoholiki primerjalne skupine je stanje izboljšano ali je abstinentnih 9 bolnikov. 20 — 9 : 11, 18 — 9 : 9.

K o m e n t a r :

Klinično opaznejših razlik med alkoholiki ene in druge skupine ni videti. Značilnost razlik statistično ni izkazana.

Stanje upokojenih nevrotikov

I z v i d :

Med 13 nevrotiki opazovane skupine, ki so bili upokojeni v katamnestičnem obdobju, je zdravstveno stanje izboljšano pri 10 pacientih, nespremenjeno ali slabše je pri 3 bolnikih. Med 14 nevrotiki primerjalne skupine se je stanje izboljšalo pri 6 pacientih, nespremenjeno ali slabše je pri 8 bolnikih. 13 — 10 : 3, 14 — 6 : 8.

K o m e n t a r :

Tudi pri nevrotikih, ki so bili upokojeni v obdobju zadnjih 5 let, je nastopilo izboljšanje v večjem številu pri pacientih opazovane skupine kot pri bolnikih primerjalne. Značilnost razlik statistično ni izkazana.

Stanje upokojenih alkoholikov

I z v i d :

Med 7 alkoholiki, ki so bili upokojeni v zadnjih 5 letih, je zdravstveno stanje izboljšano ali so povsem abstinentni 4 pacienti, nespremenjeno ali slabše je pri 3 bolnikih. Pri 7 alkoholiki primerjalne skupine je njihovo zdravstveno stanje prav takšno kot v opazovani skupini. 7 — 4 : 3, 7 — 4 : 3.

K o m e n t a r :

Pri alkoholiki, ki so bili upokojeni v katamnestičnem obdobju, med skupinama ni razlik.

Spoznali smo, da pri vseh naših alkoholiki in tudi ločeno samo pri tistih, ki so bili upokojeni v katamnestičnem obdobju, med skupinama ni videti posebnih razlik. Alkoholizem je nasploh pač močno fundamentirana in fiksirana bolezen.

Drugače je pri naših nevrotiki

Zdravstveno stanje vseh nevrotiki opazovane skupine in med njimi ločeno tudi samo tistih, ki so bili upokojeni v zadnjih 5 letih, se je v splošnem klinično izboljšalo v večjem številu kot pri nevrotiki primerjalne skupine, čeprav značilnost razlik statistično ni izkazana.

Ta izvid si razlagamo s podatki, da je nevroza pri bivših borcih bolj površinskega značaja, bolj reaktivna — v zvezi z medvojnimi in povojnimi psihičnimi, emocionalnimi stresi — pri pacientih primerjalne skupine pa ima nevroza daljšo in globljo psihodinamsko genezo.

S k l e p :

Študija in pravkar navedeni kratki povzetek nas seznanjata s tem, da je splošno zdravje (psihično, telesno in socialno) naših pacientov — bivših borcev v primerjavi z bolniki, ki niso bili v partizanih, sedaj zadovoljivo in v celoti boljše kot smo pričakovali.

Naša prognoza ob fundamentalni študiji pred 5 leti ni bila docela potrjena, še zlasti ne glede na pričakovano večjo razliko v smeri pogostnejše in hujše ostarelosti nekdanjih partizanov.

Ob tem kaže vsekakor poudariti, da se je ravno v zadnjih letih družbena skrb za bivše borce občutno povečala (tudi zdravstveno varstvo) in odnos izboljšal.

S to raziskavo pa ostane potrjena naša misel v osnovni študiji, da so bivši borci osebnostno (ne samo reaktivno) bolj ekstrovertirani, živahni in aktivni, pacienti primerjalne skupine pa bolj vase zaprti.

Literatura

1. Kostnapfel, J.: Vojna kot sprožilni vzrok psihičnih motenj pri naših nekdanjih borcih, Zavod SRS za zdravstveno varstvo v Ljubljani, Ljubljana, 1973, posebna publikacija št. 1/73, 141+VI str.

2. Kostnapfel, J.: Katamnistični izvid bivših borcev z duševnimi motnjami po petih letih, Zavod SRS za zdravstveno varstvo v Ljubljani, Ljubljana, 1978, posebna publikacija št. 2/78, 91+IV str.

NOVOST V SEROLOŠKI DIAGNOSTIKI

Zgodnja in natančna diagnostika bolezni ne pomaga le pravilno zdraviti bolnika, ampak bolezen tudi zajezi. Pri tem so v zadnjem času zelo pomagale razne imunodiagnostične metode. Med najuspešnejšimi so bile take, ki uporabljajo posebno označena (labelled) protitelesa in označene antigene (snovi, ki sprožajo nastajanje protiteles. Take so na primer imunofluorescentne metode, pri katerih uporabljamo protitelesa, označena s fluorescentnimi barvili in radioimmunoassay, ki uporablja protitelesa ali antigene, ki so označeni z radioizotopi. Primer prvih je na primer iskanje virusov in njihovo ugotavljanje v kliničnih vzorcih (izpljunek, urin, tkivo), primer drugih pa določevanje zelo majhnih množin hormonov v telesnih tekočinah. Seveda imata obe tehniki slabe strani. Metoda, ki uporablja fluorescentna protitelesa, porabi mnogo časa in branje rezultatov je subjektivno. Radioimmunoassay pa je drag in nevaren delno tudi za izvajalce. To je napotilo raziskovalce, da so iskali druge označevalce (markerje) in končno so jih našli v encimih. Tako so v serološko diagnostiko mnogih obolenj že uvedli encimski immunoassay, ki ga na kratko imenujejo ELISA. To diagnostično metodo študirajo sedaj v mnogih laboratorijih po svetu. Prirejena je že za diagnostiko virusnih, bakterijskih in parazitskih obolenj ter pomeni revolucijo v serologiji, kot upravičeno pravijo poznavalci tega področja.

Z encimi so najprej označevali protitelesa, ki so jih uporabljali za mikroskopsko diagnostiko, lokalizacijo in identifikacijo antigenov v tkivih. Kmalu nato so dokazali, kako lahko encimi zamenjajo izotope v podobnih testih. Leta 1971 so objavili prvi natančnejši opis takih testov. Tedaj so tudi skovali ime testa ELISA (kratica za enzyme linked immunosorbent assay). Od tedaj je po svetu izšlo že na stotine člankov o tem testu. Seveda je za uspešno in zanesljivo uporabo testa v rutinski vsakdanji diagnostiki obolenj treba prej mnogo natančnega in vestnega študija in tudi kritične presoje. Teoretično so ti testi zelo enostavni, pri praktičnem delu pa igrajo veliko vlogo okoliščine testa (treba je določiti najugodnejšo temperaturo, vlago itd. pri izvajanju testa), vrsta encima in encimskega substrata in drugo. Obstoji tudi več metod za izvajanje testa, kompetitivna metoda in tako imenovana sendvič metoda. Pred uvedbo teh metod v rutinsko diagnostiko jih je treba primerjati z že uporabljanimi serološkimi metodami za ista obolenja. Tudi to je v glavnem že narejeno in tako lahko upamo, da bodo ti testi že kmalu lahko služili medicini tudi pri nas.

Prof. dr. B. Brzin